

Two Vienna Manuscript Atlases with Cartographic Representations of Croatian Cities from the 16th Century

Ivka KLJAJIĆ, Miljenko LAPAINE

University of Zagreb, Faculty of Geodesy, Kačićeva 26, 10000 Zagreb, Croatia

e-mail: itunjic@geof.hr, mlapaine@geof.hr

180

Abstract: *Two manuscript atlases (Cod. 8607 and Cod. 8609) from the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage of the Austrian National Library (Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) in Vienna are described. The time of acquisition of both atlases is reconstructed. Lists of all cartographic representations they contain are given for both atlases. The text found on the first sheet of the atlas Cod. 8609 is published for the first time in Croatia in the original form, in old German, as well as in Croatian translation. A comparison of these atlases is presented at the end.*

Key words: *manuscript atlas, Vienna, Croatian cities, 16th century*

According to previous research, three atlases which are related to the mentioned atlases exist in Germany. Two atlases (signature Schr. XXVI, F. 96, Nr. 6 and Schr. XXVI, F. 96, Nr. 11) are kept at the Saxon Central State Archive (Sächsisches Hauptstaatsarchiv) in Dresden, and the third (signature Hfk. Bd. XV) at the Main Land Archive (Generallandesarchiv) in Karlsruhe.

In Croatia, several scientists have dealt with the research of cartographic representations from two Vienna atlases, most often restricted to a Croatian city. Certain researchers worked on the representation of a city from only one atlas, without comparing it with the ones from the second atlas. Research results for a particular city can be found in various publications, with reproductions taken from one or both atlases, with or without quotation of signature(s) of atlas(es), data about the author, origin year, as well as institution and city the original is kept in.

On the basis of references on representations of Croatian cities from two Vienna atlases processed in the PhD Thesis *Cartographic Representations of Croatian Cities from the 16th Century* (Kljajić 2006), it was not completely clear whether the atlases had titles, how many sheets they had, as well as which cities (fortresses) are represented. Besides, a discrepancy of data was noticed about the number of sheets of a particular atlas. In papers about representations of particular cities, some scientists do not mention that the representations are bound in atlases. On the basis of such papers, readers can conclude that they are individual, unbound representations of a particular city. Publishing reproductions

1 Introduction

Two related manuscript atlases (signature Cod. 8607 and Cod. 8609) which are kept at the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage of the Austrian National Library (Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) in Vienna contain cartographic representations of cities (fortresses) in the area from the Adriatic Sea to Transylvania. They contain representations of some Croatian cities.

Dva bečka rukopisna atlasa s kartografskim prikazima hrvatskih gradova iz 16. stoljeća

Ivka KLJAJIĆ, Miljenko LAPAINE

Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Kačićeva 26, 10000 Zagreb

e-pošta: itunjic@geof.hr, mlapaine@geof.hr

181

Sažetak: Opisana su dva rukopisna atlasa (Cod. 8607 i Cod. 8609) iz Zbirke rukopisa, spisa i ostavštine Austrijske nacionalne knjižnice (Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) u Beču. Rekonstruirano je doba nabavke obaju atlasa. Za oba su atlasa dani popisi svih kartografskih prikaza koje sadrže. Tekst koji se nalazi na prvom listu atlasa Cod. 8609, prvi se put u Hrvatskoj objavljuje u izvornom obliku, na staronjemačkom jeziku te u prijevodu na hrvatski jezik. Na kraju je prikazana usporedba tih atlasa.

Ključne riječi: rukopisni atlas, Beč, hrvatski gradovi, 16. stoljeće

1. Uvod

Dva srodna rukopisna atlasa (signatura Cod. 8607 i Cod. 8609) što se čuvaju u Zbirci rukopisa, spisa i ostavštine Austrijske nacionalne knjižnice (Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung der Österreichischen Nationalbibliothek) u Beču sadrže kartografske prikaze gradova (utvrda) na području od Jadranskoga mora do Transilvanije. U njima se nalaze i prikazi nekih hrvatskih gradova.

Prema dosadašnjim istraživanjima postoje u Njemačkoj još tri atlasa koja su srodna spomenutim atlasima. Dva

atlasa (signatura Schr. XXVI, F. 96, Nr. 6 i Schr. XXVI, F. 96, Nr. 11) čuvaju se u Saskom državnom arhivu (Sächsisches Hauptstaatsarchiv) u Dresdenu, a treći (signatura Hfk. Bd. XV) u Glavnom zemaljskom arhivu (Generallandesarchiv) u Karlsruheu.

U Hrvatskoj se do sada nekoliko znanstvenika bavilo istraživanjem kartografskih prikaza iz dvaju bečkih atlasa, ograničavajući se pritom najčešće na neki hrvatski grad. Pojedini su istraživači proučavali prikaz nekoga grada iz samo jednog atlasa ne uspoređujući ga s onim iz drugog atlasa. U različitim se publikacijama mogu naći rezultati istraživanja za pojedini grad s reprodukcijama prikaza iz jednog ili obaju atlasa, s navođenjem ili bez navođenja signature(a) atlasa, podataka o autoru, godini nastanka te instituciji i mjestu čuvanja izvornika.

Na osnovi prikupljenih radova o prikazima hrvatskih gradova iz dvaju bečkih atlasa i obrađenih u disertaciji *Kartografski prikazi hrvatskih gradova iz 16. stoljeća* (Kljajić 2006) nije bilo potpuno jasno imaju li atlas naslov, koliki je njihov broj listova, te prikaze kojih gradova (utvrda) sadrže. Osim toga, uočena je neusklađenost podataka o broju listova pojedinog atlasa. U radovima o prikazima pojedinoga grada neki znanstvenici ne navode da su prikazi uvezani u atlase. Na osnovi takvih radova čitatelji mogu npr. zaključiti kako je riječ o pojedinačnim, ne-vezanim prikazima toga grada. Objavljujući reprodukcije fotografija kartografskih prikaza, koje se nalaze u nekim hrvatskim institucijama, pojedini autori ne navode naziv institucije u kojoj se čuvaju izvornici atlasa, što čitatelje može dovesti u zabludu da se ti prikazi čuvaju u Hrvatskoj. Uz reprodukcije pojedinih prikaza katkad se mogu naći nepotpune ili pogrešno navedene signature atlasu u

of photographs of representations, which are kept in some Croatian institutions, certain authors do not state the name of institution in which the originals of atlases are kept, which can deceive the readers to believe that these representations are kept in Croatia. Incorrectly or wrongly listed atlas signatures in which representations are bound can sometimes be found next to reproductions of particular representations. It was established the fact that it was not possible to find out how many cartographic representations these atlases contain and which cities were represented.

Since the correct dating of the mentioned atlases has not been determined so far, and there are great differences in periods, and even centuries in which particular scientists have been dated them, in this research we take into consideration the types of papers with different watermarks on which representations were produced. On that basis, we concluded that the representations were made in the second half of 16th century¹.

In certain papers, Nicolo Angielini (Nicolaus Angielus) was stated as author of maps and representations of some cities from two Vienna atlases Cod. 8607 and Cod. 8609, two Dresden atlases No. 6 and 11, and the Karlsruhe atlas XV. Since from all five mentioned atlases only two maps were signed, one Nicolo Angielini, and the second Angielus Nicolaus, the problem of authorship exists beside the problem of dating. From the references, it can be concluded that particular authors believe Angielini is the author of representations from one or all five atlases. Besides, it was determined that authorship of some cartographic representations from the atlases or atlases themselves was often attributed to different individuals who lived in different centuries. Certain researchers identified Natale Angielini with Nicolo Angielini.

In the lexicon *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler: von der Antike bis zur Gegenwart* (General Lexicon of Art Artists: From the Antique to the Present) from 1992, both Natale and Nicolo are mentioned, so we concluded that they were indeed two individuals. However, in the lexicon *Allgemeines Künstlerlexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* (General Lexicon of Artists: Art Artists of all Time and Nations) from 1990 and 1992 (Vol. 4), only one individual was mentioned, but with different forms of surnames and names, and which data concern Natale and which Nicolo is going to have to be researched.

On the basis of research conducted at the Austrian State Archive (Österreichisches Staatsarchiv) and the Austrian National Library (Österreichische Nationalbibliothek) in Vienna, Hungarian scientist Géza Pálffy (2007) came to new discoveries about the origin and authorship of maps from the five mentioned atlases. Pálffy believes the maps, i.e. one or two original copies which

became patterns for later production of copies, as well as the representations of cities (fortresses) were made on the basis of several weeks' measurements by visiting cities (fortresses) on the borderland of Hungary with Osmanian Empire. According to Pálffy's opinion, Natale and/or Nicolo Angielini, who he considers the authors of the original maps, were present in those visits. According to his research, Nicolo Angielini made the maps from the Karlsruhe atlas and one map from the Dresden atlas No. 11 during the period of 1572–1575, while Paolo Angielini (who was not mentioned in the published papers) made the maps from the atlas Cod. 8609 in 1574. However, it is not clear who the author(s) of representations of particular cities from the mentioned five atlases is/are. According to Pálffy (2007), Natale and Nicolo were brothers, and Paolo was Natale's son.

Since it could not be established from the references how long the atlases have been kept at the Court Library Hoffbibliothek in Vienna (today's Austrian National Library), we determined the approximate period on the basis of data found on the Internet.

Thus we found a piece of information that printed catalogues of manuscripts are scanned within the frame of the project of digitization (scanning) carried out at the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage of the Austrian National Library in cooperation with the Picture Archive Photo Marburg (Bildarchiv Foto Marburg). Among the catalogues scanned, there is a catalogue titled *Tabvlae codicum manv scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*². It contains manuscripts from the 5th to the 19th century, which were gathered from the foundation of the Court Library to 1890, and are today kept at the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage. It includes a list of manuscripts with signatures Cod. 1 – Cod. 19500. The catalogue consists of ten volumes the Vienna Imperial Academy (*Edidit Academia Caesarea Vindobonensis*) published during the period of 1864–1899. The volumes scanned are accessible in the online catalogue *Manuscripta Mediaevalia*, which contains special medieval manuscripts (URL 1).

On page 271 of the fifth volume, which includes the manuscripts with signatures Cod. 6501 – Cod. 9000, there are data for the atlases Cod. 8607 and Cod. 8609 in the following form:

"8607. [Rec. 1472] ch. XVII. 40. f. obl. *Quadranginta ichnographiae et delineationes calamo exaratae et coloribus distinctae variorum propugnaculorum et locorum munitorum: Graecii, Labaci et illorum in Hungaria, Croatia et Dalmatia contra Turcas.*"³

¹ We wrote about discrepancies on dating of the atlases and representations of particular cities in (Kljajić and Lapaine 2006).

² Catalogue of Manuscript Atlases kept at Greek and Eastern Libraries, as well as the Vienna Court Library. – Translation from Latin to Croatian: Prof. Dr. Olga Perić.

³ Forty ground plans and drawings made in ink and colour of various defensive buildings and fortifications in Graz, Ljubljana, as well as Hungary, Croatia and Dalmatia. – Translation from Latin to Croatian: Prof. Dr. Olga Perić.

kojima su uvezani prikazi. Utvrđeno je da ni iz jednoga do sada objavljenog rada nije moguće saznati koliko kartografskih prikaza sadrže ti atlasi i koji su gradovi u njima prikazani.

S obzirom na to da još uvijek nije određena točna datacija spomenutih atlasa, a postoje i velike razlike u razdobljima, pa čak i stoljećima u koja su ih pojedini znanstvenici datirali, u ovom smo istraživanju uzeli u obzir vrste papira s različitim vodenim znakovima na kojima su izrađeni prikazi. Na osnovi toga smo zaključili da su prikazi nastali u drugoj polovici 16. stoljeća.¹

U pojedinim se radovima kao autor karata i prikaza nekih gradova iz dvaju bečkih atlasa Cod. 8607 i Cod. 8609, dvaju dresdenskih atlasa br. 6 i 11 te karlsruheškog atlasa XV navodi Nicolo Angielini (Nicolaus Angielus). Budući da su iz svih pet spomenutih atlasa samo dvije karte potpisane, jedna s Nicolo Angielini, a druga s Angielus Nicolaus, to je uz problem datiranja prisutan i problem autorstva. Iz obrađenih radova može se zaključiti da pojedini autori Angielinija smatraju autorom kartografskih prikaza iz jednog ili svih pet atlasa. Osim toga, utvrđeno je da se nekim kartografskim prikazima iz atlasa ili samim atlasima često pripisuje autorstvo različitih osoba, koje su živjele u različitim stoljećima. Pojedini su istraživači u svojim radovima poistovjećivali Natalea Angielinija s Nicolom Angielinijem.

U *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler: von der Antike bis zur Gegenwart* (Opći leksikon likovnih umjetnika: od antike do danas) iz 1992. navedeni su i Natale i Nicolo, pa smo zaključili da je riječ o dvjema osobama. Međutim, u *Allgemeines Künstlerlexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* (Opći leksikon umjetnika: likovni umjetnici svih vremena i naroda) iz 1990. i 1992. (sv. 4) spominje se samo jedna osoba, ali s različitim oblicima prezimena i imena pa će trebati istražiti koji se podaci odnose na Natalea, a koji na Nicolu.

Na osnovi provedenih istraživanja u Austrijskom državnom arhivu (Österreichisches Staatsarchiv) i Austrijskoj nacionalnoj knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek) u Beču, mađarski znanstvenik Géza Pálffy (2007) dolazi do novih saznanja o nastanku i autorstvu karata iz spomenutih pet atlasa. Pálffy smatra da su karte, točnije jedan ili dva izvorna primjerka koji su postali predlošci za kasniju izradu kopija, kao i prikazi gradova (utvrda) izrađeni na osnovi višetjednih mjerenja obilaskom gradova (utvrda) na graničnom području Ugarske s Osmanskim Carstvom. Prema Pálffyjevu mišljenju, pri obilasku gradova u sastavu povjerenstva bili su nazočni Natale i/ili Nicolo Angielini, koje smatra i autorima originalnih karata. Prema njegovu istraživanju, Nicolo Angielini izradio je karate iz karlsruheškog atlasa i jednu kartu iz dresdenskog atlasa br. 11 u razdoblju 1572–1575, dok je Paolo Angielini (koji se u do sada objavljenim radovima nije spominjao) 1574. godine izradio karte iz atlasa Cod. 8609. Međutim, i dalje nije jasno tko su autori prikaza

pojedinih gradova (utvrda) iz spomenutih pet atlasa. Prema Pálffyju (2007), Natale i Nicolo su braća, a Paolo je Nataleov sin.

Budući da se iz prikupljenih objavljenih radova nije moglo utvrditi od kada su se atlasi nalazili u Dvorskoj knjižnici (Hofbibliothek) u Beču (današnja Austrijska nacionalna knjižnica), na osnovi podataka pronađenih na internetu odredili smo približno razdoblje.

Tako smo pronašli podatak da se u okviru projekta digitalizacije (skeniranja) koji provodi Zbirka rukopisa, spisa i ostavštine Austrijske nacionalne knjižnice u suradnji s Arhivom slika Foto Marburg (Bildarchiv Foto Marburg) skeniraju tiskani katalogi rukopisnih djela. Do sada je među skeniranim katalogima i katalog pod naslovom *Tabvlae codicum manv scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*.² Sadrži rukopisna djela nastala od 5. do 19. stoljeća, koja su prikupljena od osnivanja Dvorske knjižnice pa do 1890., a danas se čuvaju u Zbirci rukopisa, spisa i ostavštine. Obuhvaća popis rukopisnih djela sa signaturama Cod. 1 – Cod. 19500. Katalog se sastoji od deset svezaka koje je objavila Bečka carska akademija (*Edidit Academia Caesarea Vindobonensis*) u razdoblju 1864–1899. Skenirani svesci dostupni su u *online* katalogu *Manuscripta Mediaevalia*, koji sadrži posebna srednjovjekovna rukopisna djela (URL 1).

Na str. 271 petoga sveska, koji obuhvaća rukopise sa signaturama Cod. 6501 – Cod. 9000, nalaze se podaci za atlase Cod. 8607 i Cod. 8609 u sljedećem obliku:

“8607. [Rec. 1472] ch. XVII. 40. f. obl. *Quadragesima ichnographiae et delineationes calamo exaratae et coloribus distinctae variorum propugnaculorum et locorum munitorum: Graecii, Labaci et illorum in Hungaria, Croatia et Dalmatia contra Turcas.*”³

“8609. [Hist. prof. 5] ch. XVII. 85. f. obl. *Mappae geographicae regni Hungariae et terrarum adjacentium a mari Adriatico usque in Transsylvaniam, adjectis ichnographiis et delineationibus coloribus distinctis fortaliorum, arcium etc. quae a Turcis variis temporibus aut obsessa aut expugnata fuerunt. Videntur Martini Stierii. Explicatio germanica promissa deest. Chmel I, CXLIX.*”⁴

Za kraticu *Hist. prof.*, koja se nalazi nakon signature pojedinih rukopisnih djela (npr. uz atlas Cod. 8609), na adresi URL 2 navedeno je *Historia Profana (vergeben unter Johann Benedikt Gentilotti, Präfekt der Hofbibliothek 1705–1723)*. To znači da su takva djela darovana u

¹ O neusklađenosti oko datiranja atlasa i prikaza pojedinih gradova pisali smo u (Kljajić i Lapaine 2006).

² Katalog rukopisnih atlasa koji su osim grčkih i istočnjačkih sačuvani u Bečkoj dvorskoj knjižnici. – Prijevod s latinskoga jezika: prof. dr. sc. Olga Perić.

³ Četrdeset tlocrta i crteža perom izrađenih i u boji izvedenih različitih obrambenih građevina i utvrđenih mjesta u Grazu, Ljubljani, kao i u Ugarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji. – Prijevod s latinskoga jezika: prof. dr. sc. Olga Perić.

⁴ Geografske karte Ugarskoga kraljevstva i okolnih zemalja od Jadranskoga mora sve do Transilvanije s priloženim u boji tlocrtima i crtežima utvrda, kula itd. koje su Turci u različito doba ili opsjedali ili osvojili. Čini se da je autor Martin Stier. Obecano tumačenje na njemačkom jeziku nedostaje. Chmel I, CXLIX. – Prijevod s latinskoga jezika: prof. dr. sc. Olga Perić.

"8609. [Hist. prof. 5] ch. XVII. 85. f. obl. *Mappae geographicae regni Hungariae et terrarum adjacentium a mari Adriatico usque in Transsylvania, adjectis ichnographiis et delineationibus coloribus distinctis fortalitorum, arcium etc. quae a Turcis variis temporibus aut obsessa aut expugnata fuerunt. Videntur Martini Stierii. Explicatio germanica promissa deest. Chmel I, CXLIX.*"⁴

For the abbreviation *Hist. prof.* which is found after the signature of particular manuscripts (e.g. next to the atlas Cod. 8609), *Historia Profana* (*vergeben unter Johann Benedikt Gentilotti, Präfekt der Hofbibliothek 1705–1723*) was stated on URL 2. This means that such manuscripts have been given as gifts in the period of 1705–1723, while Johann Benedikt Gentilotti was the manager of the Court Library. The abbreviation *Rec – Recentes* (*Zugänge bzw. Erwerbungen 18./19. Jhd.*) means that such manuscripts have been obtained in the 18th/19th century, and this is about the atlas Cod. 8607.

On the basis of this data, we concluded that the atlas Cod. 8609 has been at the Court Library (today's Austrian National Library) since the first half of the 18th century, while the atlas Cod. 8607 was obtained later (18th/19th century). The approximate period of acquisition of the atlas Cod. 8607 was determined considering that Chmel (1840, 1841) in the work *Die Handschriften der k. k. Hofbibliothek in Wien, im Interesse der Geschichte, besonders der österreichischen* (*Manuscripts of the Imperial and the King Court Library in Vienna, in Interest of History, Specially Austrian*), did not mention the atlas Cod. 8607. From that, it can be concluded that the atlas was acquired after 1840, and before 1871, because it is already in the list in the 5th volume of the *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* published in 1871.

The existence of representations of Zagreb from the Vienna atlases has been known in Croatian literature since 1911, when Gjuro Szabo⁵ described them for the first time, but he did not state that there are representations of other cities in these atlases. Szabo listed representations of all Croatian cities from both atlases first in the paper *Pictures of the City of Zagreb from Four Centuries* from 1914, and then in the book *Medieval Cities in Croatia and Slavonia* from 1920. However, both times he did not mention the representations of other cities the atlases contain. In the paper from 1914, he mentioned that he found the atlases Cod. 8607 and Cod. 8609 when he stayed in Vienna in 1911, but from this paper is not visible how he found out these two atlases existed. However, Lj. Perčić (1994) stated the valuable piece of infor-

mation that the Institute for the Protection of Cultural Monuments Zagreb (today's Administration for the Protection of Cultural Heritage of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia) kept documentations of the archive of the State Committee for Preservation of Artificial and Historical Monuments in the Kingdoms of Croatia and Slavonia. Among them there are Szabo's letters and reports, and we are able to discover Szabo's merit in the invention of the Vienna atlases on their bases.

From Szabo's *Report about the Travel to Vienna, Prague and Budapest with the Purpose of Finding the Institutions for the Preservation of Antiquities and Travel Account* from this official travel⁶, it can be found out that during his stay in Vienna from February 6-24, 1911 he visited the War Archive (Kriegsarchiv) and the Court Library (today's Austrian National Library). He examined 50 atlases for which he assumed they contain something for Croatia. According to his opinion, majority of them have a bit or nothing valuable for Croatian cities, but he established that 6 large "folios" contain very important cartographic representations for Croatia. The letter of the mentioned Committee was sent to the Court Library in Vienna in March of the same year. From it, one is able to see that the production of photographs of several representations of Croatian cities from the atlases Cod. 8607 and Cod. 8609, and from Cod. 8655 were ordered.⁷

On the basis of references, it was not possible to give answers to open questions, and it was necessary to visit the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage in which these atlases are kept, and personally determine what they contain.

By comparing the atlases (Cod. 8607 and Cod. 8609), it was established that their contents are different, that they contain different number of cartographic representations of cities, different number of sheets, as well as that they were made on papers with different watermarks. Lists of all representations for both atlases were given for the first time in the dissertation (Kljajić 2006).

2 Atlas with the Signature Cod. 8609

Certain scientists in their papers stated the title for this atlas, and dated the atlas or representations of some cities from this atlas differently.⁸ However, we determined that the atlas was without a title and wasn't dated. By means of a more detailed examination, we established that it consists of 94 sheets, 32 out of which are empty sheets. The atlas contains 5 maps and 55 representations of cities, 18 out of which are representations of

⁴ Geographic maps of the Hungarian Empire and surrounding countries from the Adriatic Sea to Transylvania with supplemented ground plans and colour drawings of fortresses, towers, etc. which were under siege or captured by Turks in various times. It seems that the author is Martin Stier. The promised explanation in German is missing. – Translation from Latin to Croatian: Prof. Dr. Olga Perčić.

⁵ G. Szabo: *Samostan cistercita u Zagrebu* (Convent of the Cistercians in Zagreb). *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva* 1911, 238–245.

⁶ Ministry of Culture of the Republic of Croatia, Administration for the Protection of Cultural Heritage, Archive of the State Committee for Preservation of Artificial and Historical Monuments in the Kingdoms of Croatia and Slavonia, 14/1911.

⁷ Ministry of Culture of the Republic of Croatia, Administration for the Protection of Cultural Heritage, Archive of the State Committee for Preservation of Artificial and Historical Monuments in the Kingdoms of Croatia and Slavonia, 20/1911.

⁸ About this, see (Kljajić and Lapaine 2006).

razdoblju 1705–1723, dok je Johann Benedikt Gentilotti bio upravitelj Dvorske knjižnice. Kratica *Rec – Recentees (Zugänge bzw. Erwerbungen 18./19. Jhd.)* znači da su takvi rukopisi nabavljeni u 18/19. stoljeću, a ovdje je riječ o atlasu Cod. 8607.

Na osnovi tih podataka zaključili smo da se atlas Cod. 8609 u Dvorskoj knjižnici (današnja Austrijska nacionalna knjižnica) nalazio već od prve polovice 18. stoljeća, dok je atlas Cod. 8607 nabavljen poslije (18/19. stoljeće). Približno razdoblje nabavke atlasa Cod. 8607 odredili smo, uzevši u obzir da Chmel (1840, 1841) u djelu *Die Handschriften der k. k. Hofbibliothek in Wien, im Interesse der Geschichte, besonders der österreichischen* (Rukopisi carsko-kraljevske Dvorske knjižnice u Beču, u interesu povijesti, posebno austrijske) nije naveo atlas Cod. 8607. Iz toga se može zaključiti da je atlas nabavljen nakon 1840. godine, a prije 1871., jer se u 5. svesku *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, objavljenom 1871., već nalazi u popisu.

U hrvatskoj je literaturi postojanje prikaza Zagreba iz bečkih atlasa poznato od 1911. godine, kada ih je prvi put opisao Gjurio Szabo⁵, ali nije naveo da se u tim atlasima nalaze i prikazi drugih gradova. Prikaze svih hrvatskih gradova iz obaju atlasa Szabo je najprije naveo u radu *Slike grada Zagreba iz četiri stoljeća* iz 1914., a zatim i u knjizi *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* iz 1920. Međutim, oba puta ne spominje prikaze ostalih gradova koje atlasi sadrže. U radu iz 1914. spomenuo je da je atlas Cod. 8607 i Cod. 8609 pronašao kada je boravio u Beču 1911. godine, ali iz toga rada nije vidljivo na koji je način saznao za postojanje tih dvaju atlasa. Međutim, Lj. Perči (1994) iznosi vrijedan podatak da se u Zavodu za zaštitu spomenika kulture Zagreb (današnja Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske) čuva dokumentacija arhiva Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Među njima se nalaze i Szabova pisma i dopisi, a na osnovi njih se može otkriti Szabova zasluga u pronalasku bečkih atlasa.

Iz Szabova se *Izveštaja o putovanju u Beč, Prag i Budimpeštu u svrhu pronalaznja institucija za očuvanje starina i Putnoga računa* s tog službenoga putovanja⁶ može saznati da je tijekom boravka u Beču od 6. do 24. veljače 1911. posjetio Ratni arhiv (Kriegsarchiv) i Dvorsku knjižnicu (današnja Austrijska nacionalna knjižnica). Pregledao je 50 atlasa za koje je pretpostavio da bi za Hrvatsku nešto sadržavali. Prema njegovu mišljenju većina njih imaju malo ili ništa vrijedno za hrvatske gradove, ali je ustanovio kako 6 velikih "folijanata" sadrže za Hrvatsku vrlo važne kartografske prikaze. U ožujku iste godine Dvorskoj knjižnici u Beču upućen je dopis spomenutoga Povjerenstva. Iz njega se vidi kako je naručena izrada

fotografija nekoliko prikaza hrvatskih gradova iz atlasa Cod. 8607 i Cod. 8609, te iz atlasa Cod. 8655.⁷

Budući da na temelju do sada objavljenih radova nije bilo moguće rasvjetljavanje dvojbi koje su uočene, bilo je potrebno posjetiti Zbirku rukopisa, spisa i ostavštine, u kojoj se ti atlasi čuvaju, i osobno utvrditi što sve oni sadrže.

Uvidom u atlase (Cod. 8607 i Cod. 8609) utvrđeno je da su po sadržaju različiti, da sadrže različit broj kartografskih prikaza gradova, različit broj listova, te da su izrađeni na papirima s različitim vodenim znakovima. U disertaciji (Kljajić 2006) prvi su put dani popisi svih prikaza za oba atlasa.

2. Atlas sa signaturom Cod. 8609

Pojedini su znanstvenici u svojim radovima navodili naslov tog atlasa, a atlas ili prikaze nekih gradova iz tog atlasa različito su datirali.⁸ Međutim, utvrdili smo da je atlas bez naslova i da nije datiran. Detaljnijim pregledom ustanovili smo da se sastoji od 94 lista, od kojih su 32 lista prazna. Atlas sadrži 5 karata i 55 prikaza gradova, a od toga je 18 prikaza hrvatskih gradova. Kartografski prikazi izrađeni su na pet vrsta papira⁹ s različitim vodenim znakovima.

Chmel (1840) je naveo da atlas sadrži 94 lista, a u petom svesku kataloga *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* (1871) navedeno je da atlas sadrži 85 listova pri čem je citiran Chmel. Pojedini hrvatski istraživači navode različit broj listova koje atlas sadrži. Tako Szabo (1914, 1941), Klaić (1918) i Škalamera (1994) navode 85 stranica, a Kruhek (1987, 1995) 87 folija (listova) te Lj. Perči (1992) 90 listova koja je jedina spomenula prazne listove.

Na prvom listu atlasa nalazi se tekst na staronjemačkom jeziku:¹⁰

Vnngern mit seinen Eingelebten lannden liegt von Mittag an dem Adriatischen Möhr. Gegen ausgangn stosst daran Transalpina oder gross Walacheij, Seruia vnnd Macedonia. Von Mitternacht Polen vnnd Moldau. Von Nidergangn aber stosst daran Märhern, Osterreich, Steijer vnnd Crain. Damit aber die Greniczen zwischen dem Königreich Vnngern vnnd dem Erbfeindt besser erkhandt werden müge, vnnd zu teglichen gebrauch bequember, so ist die Vnngerisch Mappa in fünf tail in disem buech gethailt worden.

Erstlichen Crabatten vnnd Windischlanndt.

Alssdann die Greniczen zwischen Muer vnnd Tonaw.

⁵ G. Szabo: *Samostan cistercita u Zagrebu*. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva 1911, 238–245.

⁶ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, arhiva Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, 14/1911.

⁷ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, arhiva Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, 20/1911.

⁸ O tome smo pisali u (Kljajić i Lapaine 2006).

⁹ Prema Lj. Perči (1992), prikazi su izrađeni na 4 vrste papira.

¹⁰ Ustanovili smo da se taj tekst, s manjim razlikama u pisanju pojedinih riječi, nalazi i u knjizi J. Chmela (1840) i rukopisu knjige G. Pálffyja (2007).

Croatian cities. Cartographic representations have been made on five types of papers with different watermarks.⁹

Chmel (1840) stated that the atlas contains 94 sheets, and in the fifth volume of the catalogue *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* (1871), it was quoted that the atlas contains 85 sheets, Chmel was cited. Particular Croatian researchers stated different numbers of sheets the atlas contains. So Szabo (1914, 1941), Klaić (1918) and Škalamera (1994) stated 85 pages, Kruhek (1987, 1995) 87 foils (sheets), and Lj. Perčić (1992) 90 sheets, she was the only one to mention empty sheets.

On the first sheet of the atlas, there is a text in old German:¹⁰

Vnngern mit seinen Eingeleibten lannden liegt von Mittag an dem Adriatischen Möhr. Gegen ausgang stostt daran Transalpina oder gross Walacheij, Seruia vnnd Macedonia. Von Mitternacht Polen vnnd Moldau. Von Nidergangn aber stostt daran Märhern, Osterreich, Steijer vnnd Crain. Damit aber die Greniczen zwischen dem Königreich Vnngern vnnd dem Erbfeindt besser erkhanndt werden müge, vnnd zu teglichen gebrauch bequemer, so ist die Vnngerisch Mappa in fünf tail in disem buech gethailt worden.

Erstlichen Crabatten vnnd Windischlanndt.

Alssdann die Greniczen zwischen Muer vnnd Tonaw.

Schütt oder Czalocus.

Greniczen vor den Pergstetten.

Leetzlich Ober Vnngern.

Vnnd solches zufferist, darumb das diss Kriegswesen also auch durch vnnderschiedliche heubter geregieret wiert.

In Crabaten Regieret das Kriegswesen der Obrist Leuttenambt.

In Winndischlanndt ein Annderer Obrist Leuttenambt.

Zwischen Muer vnnd Trag hat im Veldt zu beuelchen der Craiss Hauptman, der Obrist zu Raab aber hat Raab vnnd dise besatzung vnnder lme, so in der Lanndtschafft vnnder der Ennss zalung sein. Canischa aber hat sein sondern Obristen, dem ist Comar vnnderworfen.

Comorren in der Schitt hat sein besondern Obristen.

Von den Pergstetten Regieret der annder Craiss-hauptman.

In Ober Vnngern haben Ir khaijs. Mt. ein Veldt Obristen.

Wiewol der Heuser vnnd sonderlich der khlainen Castelln vnnd Wachthäusslen mer sein, so sein doch nur dieselben in dies buech einkhumen, daran etwas gelegen vnnd deren Abriss man bekhumen mügen.

Die Namen der Flekhen sein zum teil merelaj Sprach beschriben worden, darumb das der Maler der Sprach vnerfahren, wiewil aber in ijedem Volckh gehalten wiert, ist in hiebeij ligendem bericht verzeichnet.

Translation of this text into English:¹¹

Hungary with the joined countries extends to the Adriatic Sea in the south. In the east, it borders with Transalpine or large Transylvania, Serbia and Macedonia. Northward from Hungary, there are Poland and Moldavia. West of it are Moravia, Austria, Styria and Carnolia. But, in order for the borders between the Kingdom of Hungary and the sworn enemy to be recognized better and used more simply in everyday life, the map of Hungary was necessarily to split into five parts in this book.

First are Croatia and Slavonia (Windischlanndt).

Then the borders between the Mur and the Danube rivers were presented.

Žitný Ostrov (Schütt) or Czalocus.

The borders in front of the fortresses of Pergstetten.

Upper Hungary is at the end.

The reason of this division is primarily the fact that wars are led by different rulers.

A lieutenant colonel commands warfare in Croatia.

Another lieutenant colonel is in Slavonia (Windischlanndt).

Between the Mur and the Drava rivers, a district captain commands the battleground, but on the Raab river, the formation is led by a colonel who has authority over the area that is counted in this region. On the other hand, Nagykanisza has another colonel who has authority over the treasury.

Komárno in Žitný Ostrov (Schitt) has their special colonels.

Another district captain rules in Pergstetten.

In Upper Hungary, His Imperial Highness has one colonel that commands the formation.

Although there are many houses and especially smaller fortresses and station-houses, only those which are more important and from which can be got drawings (Abriss) are stated in this book.

Names of mentioned areas are partly written in several languages, because the painter did not know the language, but names used in all nations are stated in the enclosed report.

The mentioned sheet with the text is followed by 5 maps. The first of them is the map of Croatia and Slavonia (*Croatia et Sclavonia*), which is the most detailed of all five according to our opinion. There are graphic scales (*Miliaria Germanica* and *Miliaria Vngarica*) on the map. Which areas on other maps are presented can be seen from Table 1.

⁹ According to Lj. Perčić (1992), representations were made on 4 types of papers.

¹⁰ We established that this text, with smaller differences in writing of particular words is found in the book by J. Chmel (1840) and in the manuscript of the book by G. Pálffy (2007).

¹¹ Translation from old German to Croatian: Ruža Šarić, Prof.

Schütt oder Czalocus.

Greniczen vor den Pergstetten.

Leczlich Ober Vnngern.

Vnnd solches zufferist, darumb das diss Kriegswesen also auch durch vnnderschiedliche heubter geregieret wiert.

In Crabaten Regieret das Kriegswesen der Obrist Leuttenambt.

In Winndischlanndt ein Annderer Obrist Leuttenambt.

Zwischen Muer vnnd Trag hat im Veldt zu beuelchen der Craiss Hauptman, der Obrist zu Raab aber hat Raab vnnd dise besatzung vnnder lme, so in der Lanndtschafft vnnder der Ennss zalung sein. Canischa aber hat sein sondern Obristen, dem ist Comar vnnderworfen.

Comorren in der Schitt hat sein besondern Obristen.

Von den Pergstetten Regieret der annder Craiss-haubtman.

In Ober Vnngern haben Ir khajis. Mt. ein Veldt Obristen.

Wiewol der Heuser vnnd sonderlich der khlainen Castelln vnnd Wachthäusslen mer sein, so sein doch nur dieselben in dies buech einkhumen, daran etwas gelegen vnnd deren Abriss man bekhumen mügen.

Die Namen der Flekhen sein zum teil merelaj Sprach beschriben worden, darumb das der Maler der Sprach vnerfaren, wiewil aber in ijedem Volckh gehalten wiert, ist in hiebeij ligendem bericht verzeichnet.

Prijevod je toga teksta na hrvatski jezik:¹¹

Ugarska s pripojenim zemljama proteže se na jugu do Jadranskoga mora. Na istoku graniči s Transalpinom ili velikom Transilvanijom, Srbijom i Makedonijom. Sjeverno od Ugarske nalaze se Poljska i Moldavija. Zapadno od nje su Moravska, Austrija, Štajerska i Kranjska. No da bi se granice između Kraljevine Ugarske i zakletog neprijatelja bolje raspoznavale i jednostavnije koristile u svakidašnjem životu, u ovoj je knjizi kartu Ugarske bilo potrebno podijeliti na pet dijelova.

Najprije su Hrvatska i Slavonija (Windischlanndt).

Zatim su prikazane granice između Mure i Dunava.

Žitný Ostrov (Schütt) ili Czalocus.

Granice pred utverdama Pergstetena.

Na kraju je Gornja Ugarska.

Razlog je te podjele ponajprije taj što ratove vode različiti vladari.

U Hrvatskoj ratovanjem zapovijeda dopukovnik.

U Slavoniji (Windischlanndt) je neki drugi dopukovnik.

Između Mure i Drave bojnim poljem zapovijeda okružni kapetan, no na rijeci Raab postrojbama zapovijeda pukovnik koji ima ovlasti nad područjem koje se ubraja u tu regiju. Nagykanizsa pak ima drugoga pukovnika, koji ima ovlast nad državnom blagajnom.

Komárno u Žitnýomu Ostrovu (Schitt) ima svoje posebne pukovnike.

U Pergstetenu vlada drugi okružni kapetan.

U Gornjoj Ugarskoj Njegovo carsko visočanstvo ima jednoga pukovnika koji zapovijeda postrojbama.

Iako ima mnogo kuća i posebice manjih tvrđava i stražarnica, u ovoj su knjizi navedene samo one koje su važnije i crteže (Abriss) kojih smo mogli dobiti.

Imena navedenih područja dijelom su napisana na više jezika, jer slikar nije poznavao jezik, ali u ovdje priloženom izvješću navedena su sva imena korištena u svim narodima.

Nakon spomenutoga lista s tekstom slijedi 5 karata. Prva je od njih karta Hrvatske i Slavonije (*Croatia et Sclavonia*), koja je prema našem mišljenju najdetaljnija od svih pet. Na karti se nalaze grafička mjerila (*Miliaria Germanica* i *Miliaria Vngarica*). Iz tablice 1 može se vidjeti koja su područja prikazana na ostalim kartama.

Na listu 6 karta je Gornje Ugarske *Svperior Vngaria*. Primjerak te karte nalazi se i u atlasu sa signaturom Hfk. Bd. XV, koji se čuva u Glavnom zemaljskom arhivu (Generallandesarchiv) u Karlsruheu na listu 3. Za razliku od primjerka karte iz bečkog atlasa, u kartuši karte u karlsruheškom atlasu nalazi se naslov i ime autora, *Superior Vngaria Nicolo Angielini*.

Nakon karata slijede tlocrtni ili perspektivni prikazi gradova (utvrda) koji danas pripadaju Austriji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Mađarskoj, Slovačkoj, Rumunjskoj i Ukrajini. Najveći broj crteža prikazuje mađarske i hrvatske gradove (utvrde).

Na nekoliko listova tog atlasa nalaze se po dva prikaza i to samo hrvatskih gradova (Otočac i Dabar, Drežnik i Bihać, Zrin i Sisak, Đurđevac i Križevci, Koprivnica i Cirkvena). Uočeno je da se na nekoliko prikaza hrvatskih gradova uz ime grada nalazi i ime pokrajine (krajine) kojoj je grad pripadao, *Sclauonia* ili *Crouatia*.¹² Većina prikaza sadrži grafičko mjerilo i oznaku sjevera, na nekima je samo mjerilo ili sjever, a nekoliko prikaza ne sadrži ni jedno.

Na pojedinim listovima, pa čak i praznima, u lijevom donjem kutu nalaze se brojevi, koji su u prvom stupcu tablice 1 dani u uglatim zagradama. Pojedini su listovi atlasa numerirani brojem i slovom v, što je po našim saznanjima kratica za *Vorderseite* (prednja stranica). U pojedinim radovima uočeno je da autori za prikaze uz broj lista navode i slovo r, što je kratica za *Rückseite* (stražnja stranica). Međutim, u atlasu Cod. 8609 utvrdili smo da nema takve oznake na listovima koji se nalaze na stražnjoj stranici. Na nekoliko prikaza nalazi se tekst na talijanskom ili njemačkom ili latinskom jeziku.

Vrsta pisma kojim je ispisan tekst na prvom listu atlasa različita je od vrste pisma na kartografskim prikazima koji se nalaze u atlasu. Iz teksta s prvoga lista može se zaključiti da se uz atlas trebao nalaziti i izvještaj s popisom imena gradova te da je postojalo još prikaza gradova (utvrda), ali da se u ovom atlasu nalaze samo oni prikazi koje su uspješno prikupiti.

¹¹ Prijevod sa staronjemačkoga jezika: Ruža Šarić, prof.

¹² Listovi: 18, 20v, 82, 84.

Table 1. Basic data about contents of the atlas with the signature Cod. 8609

Tablica 1. Osnovni podaci o sadržaju atlasa sa signaturom Cod. 8609

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
1		Text Tekst
2v-2*	<i>Croatia et Sclavonia</i>	Area of former Croatia and Slavonia Područje nekadašnje Hrvatske i Slavonije
3	<i>Ditio Inter Mvram et Danvbiv</i>	Area between the Mur and the Danube rivers Područje između Mure i Dunava
4	<i>Insvla Czallokws</i>	Area of Zitný Ostrov Područje Žitnýog Ostrova
5	<i>Montanae Civitates</i>	Area of the Hungarian hill cities Područje mađarskih brdskih gradova
6	<i>Svperior Vngaria</i>	Area of former Upper Hungary Područje nekadašnje Gornje Ugarske
7	<i>Vienna</i>	Vienna – Beč (Austria – Austrija)
8	<i>Pianta e relievo de Graz</i>	Graz (Austria – Austrija)
8a [5]		empty sheet – prazan list
9v	<i>Laibach</i>	Ljubljana (Slovenia – Slovenija)
10	<i>Fivme Tersat</i>	Rijeka Trsat (Croatia – Hrvatska)
10a		empty sheet – prazan list
11v	<i>Ototschacz / Dabar</i>	Otočac / Dabar (Croatia – Hrvatska)
12	<i>Zeng / Prindl</i>	Senj / Brinje (Croatia – Hrvatska)
13 [7]		empty sheet – prazan list
14v	<i>Dresnik / Withidsch</i>	Drežnik-Grad / Bihać (Croatia – Hrvatska / Bosnia and Herzegovina – Bosna i Hercegovina)
15	<i>Zerin / Sisseg</i>	Zrin / Sisak (Croatia – Hrvatska)
16		empty sheet – prazan list
17v [8]	<i>Zagabria Capitl¹</i>	Zagreb (Croatia – Hrvatska)
18	<i>Krevtz in sclauonia / S. Geörgen in sclauonia</i>	Križevci / Đurđevac (Croatia – Hrvatska)

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
19 [9]		empty sheet – prazan list
20v	<i>Kopreiniz In sclauonia / Zergvena In sclauonia</i>	Koprivnica / Cirkvena (Croatia – Hrvatska)
21		empty sheet – prazan list
22		empty sheet – prazan list
23		empty sheet – prazan list
24	<i>Kanisa</i>	Nagykanizsa (Hungary – Mađarska)
25 [11]		empty sheet – prazan list
26		empty sheet – prazan list
27 [12]		empty sheet – prazan list
28		empty sheet – prazan list
29v [13]	<i>Vespriniv</i>	Veszprém (Hungary – Mađarska)
30v	<i>Palota</i>	Várpalota (Hungary – Mađarska)
31 [14]		empty sheet – prazan list
32v	<i>Papa^{II}</i>	Pápa (Hungary – Mađarska)
33		empty sheet – prazan list
34	<i>Delineata Nova Papa^{III}</i>	Pápa (Hungary – Mađarska)
35 [15]		empty sheet – prazan list
36	<i>Tatta</i>	Tata (Hungary – Mađarska)
37a [16]		empty sheet – prazan list
37v	<i>Giavariniv</i>	Győr (Hungary – Mađarska)
38	<i>Comar^{IV}</i>	Komárno (Slovakia – Slovačka)
39		empty sheet – prazan list
40v [17]	<i>Ojvar^V</i>	Nové Zámky (Slovakia – Slovačka)
41	<i>Svran</i>	Šurany (Slovakia – Slovačka)
42v [18]	<i>Comiati</i>	Komjatice (Slovakia – Slovačka)
43	<i>Leva</i>	Levice (Slovakia – Slovačka)
44-45 [19]	<i>Leva</i>	Levice (Slovakia – Slovačka)

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
46		empty sheet – prazan list
47v [20]	<i>Pvkonz</i>	Pukanec (Slovakia – Slovačka)
48		empty sheet – prazan list
49 [21]		empty sheet – prazan list
50v	<i>Kharpen</i>	Krupina (Slovakia – Slovačka)
51	<i>Tschabrak</i>	Čabrad (Slovakia – Slovačka)
52		empty sheet – prazan list
53 [22]		empty sheet – prazan list
54		empty sheet – prazan list
55 [23]		empty sheet – prazan list
56v	<i>Casovia</i>	Košice (Slovakia – Slovačka)
57	<i>Scharospatak</i>	Sárospatak (Hungary – Mađarska)
58		empty sheet – prazan list
59v [24]	<i>Scharosch</i>	Šariš (Slovakia – Slovačka)
60	<i>Khrasnahorka</i>	Krásna Hôrka (Slovakia – Slovačka)
61 [25]		empty sheet – prazan list ^{VI}
62	<i>Zendrew</i> ^{VII}	Szendrő (Hungary – Mađarska)
62a [26]		empty sheet – prazan list
63	<i>Zendrew</i> ^{VIII}	Szendrő (Hungary – Mađarska)
64 [27]	<i>Zadwar</i>	Szádvár (Hungary – Mađarska)
65v	<i>Onod</i>	Ónod (Hungary – Mađarska)
66	<i>Agria</i> ^{IX}	Eger (Hungary – Mađarska)
67		empty sheet – prazan list
68v [28]	<i>Agria</i> ^X	Eger (Hungary – Mađarska)
69		empty sheet – prazan list
70v [29]	<i>Tokay</i> ^{XI}	Tokaj (Hungary – Mađarska)
71	<i>Kisvarda</i>	Kisvárda (Hungary – Mađarska)
72 [30]		empty sheet – prazan list

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
73v	<i>Etschet</i>	Nagyecsed (Hungary – Mađarska)
74	<i>Zakmar</i>	Satu Mare (Romania – Rumunjska)
75		empty sheet – prazan list
76v	<i>Monkatsch</i>	Mukačeve (Ukraine – Ukrajina)
77-78 [31]	<i>Zakmar</i> ^{XII}	Satu Mare (Romania – Rumunjska)
79		empty sheet – prazan list
80	[?] ^{XIII}	Satu Mare (Romania – Rumunjska)
81	<i>Chrastilniza</i>	Hrastelnica (Croatia – Hrvatska)
82	<i>Mitergradaz In Crouatia</i>	Veliki Gradac (Croatia – Hrvatska)
83	<i>Ieseniza</i>	Lička Jesenica (Croatia – Hrvatska)
84	<i>Gradaz in Sclauonia</i>	Gradec (Croatia – Hrvatska)
85	<i>Toplovaz</i>	Zrinski Topolovac (Croatia – Hrvatska)

^I *La circonferentia della citta de Zagabria sono passa 991; La circonferentia della fortezza della iesa passa 364; El borgo sono di circonferentia passa 540; Della tera al capitl sono passa 162; Siepe* (Opseg grada Zagreba iznosi 991 korak; Opseg utvrde oko crkve iznosi 364 koraka; Opseg naselja iznosi 540 koraka; Od grada do Kaptola iznosi 164 koraka; Živica – Prijevod s talijanskoga jezika: Dubravka Mitraković, dipl. iur.) – Perimeter of the city of Zagreb amounts to 991 steps; Perimeter of the fortress around the church amounts to 364 steps; Perimeter of the settlement amounts to 540 steps; From the city to Kaptol there are 164 steps; Fence – Translation from Italian to Croatian: Dubravka Mitraković, dipl. iur.

^{II} *Papae muniendae facies et opinione Jul. thurci, et Bern. Magni*

^{III} *C. Guideonis S. Georgij*

^{IV} *Noua opinio*

^V *Opinio Commissariorum*

^{VI} U desnom gornjem kutu samo je napisano *Sadwar*. – Only *Sadwar* was written in the right upper corner.

^{VII} *Zendero tuendi fortificandiq iudiciu D. schuend et Mart. Sicj*

^{VIII} *Eiusdem Zendero muniendae exemplum Authore [izgrecano! Scratched!] et Franc. Potendorff*

^{IX} *D. a popendarf opinio*

^X *opinio Waldegarae*

^{XI} *das gelb ist des v. poppend. mainung*

^{XII} *Misura per Misurar La circonferentia del Isola de sacbomar*

^{XIII} *Wie Sackmar gelegen.*

The map of Upper Hungary *Superior Vngaria* is on sheet number 6. A copy of this map is also in the atlas with signature Hfk. Bd. XV that is kept at the Main Land Archive (Generallandesarchiv) in Karlsruhe on sheet number 3. In contrast to the copy of the map from the Vienna atlas, there are the title and the name of the author, *Superior Vngaria Nicolo Angielini*, in the cartouche of the map in the Karlsruhe atlas.

Ground or perspective representations of cities (fortresses) which now belong to Austria, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine can be found behind the maps. Most drawings represent Hungarian and Croatian cities (fortresses).

On several sheets of this atlas, there are two representations of only Croatian cities (Otočac and Dabar, Drežnik and Bihać, Zrin and Sisak, Đurđevac and Križevci, Koprivnica and Cirkvena). It was noticed that the name of a province a city belonged to, *Sclauonia* or *Crouatia*,¹² is found on several representations of Croatian cities next to the name of the city. Majority of representations contain the graphic scale and the mark of the north, on some there is only scale or the north, and several representations contain none.

Numbers are found in the lower left corner of particular sheets, even empty ones. These numbers are given in brackets in the first column of Table 1. Particular sheets of the atlas were marked with a number and the letter *v*, which according to our discoveries is the abbreviation for the word *Vorderseite* (front page). In particular papers, it was noticed that for representations next to the number of sheet the authors state the letter *r*, which is the abbreviation for the word *Rückseite* (back page). However, we determined that in the atlas Cod. 8609, there is no such mark on sheets that are found on the back page. There is a text in Italian or German or Latin on several representations.

Type of the lettering the text on the first sheet of atlas was written in is different from the type of lettering on the cartographic representations in the atlas. From the text on the first sheet, it can be concluded that the atlas should be accompanied by a report with the list of names of cities and that more representations of cities (fortresses) existed, but only those which were gathered are found in this atlas.

3 Atlas with the Signature Cod. 8607

Although some scientists in their papers stated the title of this atlas, we established that the atlas is without a title. The atlas consists of 46 sheets and one empty sheet at the end of the atlas. The atlas contains 45 representations of cities, 13 out of which are representations of Croatian cities. In the atlas there is only one map, representing the area of Žitný Ostrov. By reviewing the

whole atlas, it was determined that representations from it were made on only two paper types, and paper type of the empty sheet is different than paper types on which representations were made.

In the fifth volume of the catalogue *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* published in 1871, it was stated that the atlas contains 40 sheets. The same number of sheets was mentioned by Szabo (1914, 1941) and Klaić (1918), while Kruhek (1986) quoted 47 pp.

Inside the front cover of the atlas, it is written in pencil that the atlas was restored in November 1938 (*Restaurationen Nov. 1938*). Besides, it is written that sheet number 16 is unbound (*fol. 16. lose 13.11.01.*), and this is the sheet on which Đurđevac is presented.

Majority of representations contain the graphic scale and the mark of the north, on some there is only the scale or the north, and several representations contain none. It was noticed that on several sheets numbers were deleted which were written smaller than those now on particular sheets. These numbers are listed in parentheses in Table 2. On some sheets, the numbers deleted coincide with current numbers. On several sheets, larger numbers were written in the same place where the numbers of sheets are now, and they are given in brackets in Table 2. There is a text in German or Italian on several representations.

4 Comparison of the Atlases

The beginning of the atlas Cod. 8607 lacks the text (describing the atlas) that exists in the atlas Cod. 8609. This atlas contains only one map, and the atlas Cod. 8609 five maps. They not only contain a different number of cartographic representations of particular cities, but they are also of different dimensions. The atlas Cod. 8607 has the dimensions 57.3×42.5 cm, while the second has the dimensions 41×54.8 cm. The atlas Cod. 8607 lacks the sheets with presentations of two cities on each, which are present in the atlas Cod. 8609. By comparing these two atlases, it was noticed that some cities in the atlas Cod. 8607 are presented in perspective, while in the atlas Cod. 8609 these same cities are presented in ground-plans (Fig. 1 and 2).¹³ For illustration, Fig. 3 and 4 are cartographic representations of Brinje taken from the both atlases¹⁴.

The last five cartographic representations from the atlas Cod. 8609 coincide with representations from the

¹² Sheets: 18, 20v, 82, 84.

¹³ In order to produce these figures, the state borders in the .shp file were taken from the address (URL 3), and the geographic coordinates of cities from *The 21st century World Atlas* or using the Internet (URL 4, URL 5 and URL 6).

¹⁴ © Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung und Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek Wien (By permission of the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage and the Picture Archive of the Austrian National Library in Vienna).

Table 2. Basic data about contents of the atlas with the signature Cod. 8607

Tablica 2. Osnovni podaci o sadržaju atlasa sa signaturom Cod. 8607

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
1	<i>Graz</i>	Graz (Austria – Austrija)
2 (2)	<i>Laybach</i>	Ljubljana (Slovenia – Slovenija)
3 (3) [3]	<i>Fivme Tersat</i>	Rijeka Trsat (Croatia – Hrvatska)
4 (4) [4]	<i>Tersaz</i>	Tržac (Bosnia and Herzegovina – Bosna i Hercegovina)
5 (5) [5]	<i>Zeng</i>	Senj (Croatia – Hrvatska)
6 (6) [6]	<i>Prindl</i>	Brinje (Croatia – Hrvatska)
7 (7)	<i>Ototschaz</i>	Otočac (Croatia – Hrvatska)
8	<i>Insulae Ichnographia</i>	Area of Žitný Ostrov Područje Žitnog Ostrova ^I
9 (9) [9]	<i>Dabar</i>	Dabar (Croatia – Hrvatska)
10 (10)	<i>Dresnik</i>	Drežnik-Grad (Croatia – Hrvatska)
11 (11) [10]	<i>Wihitsch</i>	Bihać (Bosnia and Herzegovina – Bosna i Hercegovina)
12 [11]	<i>Zerin</i>	Zrin (Croatia – Hrvatska)
13 [12]	<i>Sisseg</i>	Sisak (Croatia – Hrvatska)
14 (15)	<i>Zagrabia Capitl</i>	Zagreb (Croatia – Hrvatska) ^{II}
15	<i>Creiz</i>	Križevci (Croatia – Hrvatska)
16	<i>S. Gergen</i>	Đurđevac (Croatia – Hrvatska)
17	<i>Copreiniz</i>	Koprivnica (Croatia – Hrvatska)
18	<i>Cerqvena</i>	Cirkvena (Croatia – Hrvatska)
19	<i>Kanisa</i>	Nagykanizsa (Hungary – Mađarska)
20	<i>Vesprinin^{III}</i>	Veszprém (Hungary – Mađarska)
21	<i>Palota</i>	Várpalota (Hungary – Mađarska)
22	<i>Tatta</i>	Tata (Hungary – Mađarska)
23	<i>Giavarin</i>	Győr (Hungary – Mađarska)
24 [23]	<i>Comaro</i>	Komárno (Slovakia – Slovačka)
25	<i>Bnwar/Vywar^{IV}</i>	Nové Zámky (Slovakia – Slovačka)
26	<i>Svran</i>	Šurany (Slovakia – Slovačka)
27	<i>Comiati</i>	Komjatice (Slovakia – Slovačka)
28	<i>Leva</i>	Levice (Slovakia – Slovačka)

Number of sheet Broj lista	Title of cartographic representation Naslov kartografskoga prikaza	Area or the contemporary name of city (country) Područje ili suvremeno ime grada (država)
29	<i>Tschabrak</i>	Čabrad (Slovakia – Slovačka)
30 [29]	<i>Cassavia</i>	Košice (Slovakia – Slovačka)
31	<i>Scharospatok</i>	Sárospatak (Hungary – Mađarska)
32	<i>Scharosch</i>	Šariš (Slovakia – Slovačka)
33 [30]	<i>Crasnahorka</i>	Krásna Hôrka (Slovakia – Slovačka)
34 (34)	<i>Zendrew</i>	Szendrő (Hungary – Mađarska)
35 (35)	<i>Zendrew^{VI}</i>	Szendrő (Hungary – Mađarska)
36 (36)	<i>Sadwar</i>	Szádvár (Hungary – Mađarska)
37	<i>Agria^{VII}</i>	Eger (Hungary – Mađarska)
38	<i>Onod^{VIII}</i>	Ónod (Hungary – Mađarska)
39	<i>Agria^{IX}</i>	Eger (Hungary – Mađarska)
40	<i>Kisvarda</i>	Kisvárd (Hungary – Mađarska)
41 (41) [36]	<i>Tokay^X</i>	Tokaj (Hungary – Mađarska)
42 (42) [37]	<i>Etschet</i>	Nagyecsed (Hungary – Mađarska)
43 (43)	<i>Zakmar</i>	Satu Mare (Romania – Rumunjska)
44 (44)	<i>Monkatsch</i>	Mukačevo (Ukraine – Ukrajina)
45	without title bez naslova	The following is written on background of the sheet: na poledini lista piše: 1 8609 f 29 Vesprinium ^{XI}
46	without title bez naslova	Veszprém (Hungary – Mađarska)

^I Na karti je prikazano isto područje kao na karti na listu 4 iz atlasa Cod. 8609. – The same area as on the map on sheet 4 from the atlas Cod. 8609 is presented on the map.

^{II} *Circonfrentia della cita d. Zagrabia sono P [passa] 991 con li fianchi; Circonfrentia della forteza forteza dela Giesia sono P [passa] 364; Della d. Citta Capitl sono P [passa] 162* (Vanjski opseg grada Zagreba iznosi 991 korak, Opseg utvrde oko crkve iznosi 364 koraka; Od grada do Kaptola su 162 koraka – Prijevod s talijanskoga jezika: Dubravka Mitraković, dipl. iur.) – Perimeter of the city of Zagreb amounts to 991 steps; Perimeter of the fortress around the church amounts to 364 steps; From the city to Kaptol there are 162 steps. – Translation from Italian to Croatian: Dubravka Mitraković, dipl. iur.

^{III} *Da soll ein Zaunn von dem Haus sein; Der undter Ubsatz oder banke- te inngedendh zu sein; Der nieder die Meur sein/ye bos ser ist es*
^{IV} *wie es der v. Popend. ausgestect/wie es dieser zeit stehet*

^V *Daiß das sauß vom Pergverner*

^{VI} *Des von Poppend. mainung*

^{VII} *Des von Poppendorff mainung*

^{VIII} *Poppendorff mainung*

^{IX} *Baldegara mainung*

^X *Noua opinio*

^{XI} Taj se tekst odnosi na prikaz koji se nalazi na sljedećem listu. – This text refers to representation which is found on the following sheet.

Figure 1. Cities (fortresses) in the atlas Cod. 8609

Slika 1. Gradovi (utvrde) u atlasu Cod. 8609

atlas Cod. 8607 according to design type, letter and type of papers they were produced on. These are perspective representations of Croatian cities (fortresses), as the majority of Croatian cities from the atlas Cod. 8607 (except Koprivnica and Križevci groundplans) is presented.

Representations of Vienna, Pápa, Pukanec, Krupina, Hrastelnica, Veliki Gradac, Lička Jesenica, Gradec and Zrinski Topolovac are present only in the atlas Cod. 8609. In the atlas Cod. 8607, there is a representation of Tržac which is not present in the atlas Cod. 8609. The atlas Cod. 8609 contains two representations of Levice and three representations of Satu Mare, while the atlas Cod. 8607 contains only one representation of each of these cities.

In the atlas Cod. 8609 there are two representations of Levice; one is a groundplan, and the second in perspective, what is marked in Fig. 1. In this atlas, there are two representations each of Pápa, Eger and Szendrő and three representations of Satu Mare, and all are groundplans, so there is only one symbol for groundplan representation next to each of these cities in Fig. 1.

The atlas Cod. 8607 contains two representations of Eger, one is a groundplan, and the second is a perspective representation, which is marked in Fig. 2. In that atlas, there are two groundplan representations each of Veszprém and Szendrő.

In the atlas Cod. 8609, next to names of cities (fortresses) on the representations of Križevci, Đurđevac, Koprivnica, Cirkvena and Veliki Gradac, it was written that they are located in Croatia (Croatian Military Border), and next to Gradec that this representation is located in Slavonia (Slavonian Military Border). On the representations in the atlas Cod. 8607, additional marks in which province (border) a particular city was located are not present.

From given tables and figures, it is possible to see that there are differences in names of some cities on the representations from the two mentioned atlases. By comparing particular Croatian cities' (fortresses') names on the map of Croatia and Slavonia (*Croatia et Slavonia*) which is in the atlas Cod. 8609 with the names on representations of the same cities (fortresses) from the atlas

Figure 2. Cities (fortresses) in the atlas Cod. 8607

Slika 2. Gradovi (utvrde) u atlasu Cod. 8607

3. Atlas sa signaturom Cod. 8607

Premda su neki znanstvenici u svojim radovima navodili naslov tog atlasa, utvrđeno je da je on bez naslova. Sastoji se od 46 listova i jednoga praznoga lista, koji se nalazi na kraju atlasa. Sadrži 45 prikaza gradova, a od toga je 13 prikaza hrvatskih gradova. U atlasu se nalazi samo jedna karta koja prikazuje područje Žitnog Ostrova. Pregledom cijelog atlasa utvrđeno je da su prikazi iz tog atlasa izrađeni samo na dvije vrste papira, a vrsta papira praznoga lista različita je od vrsta papira na kojima su izrađeni prikazi.

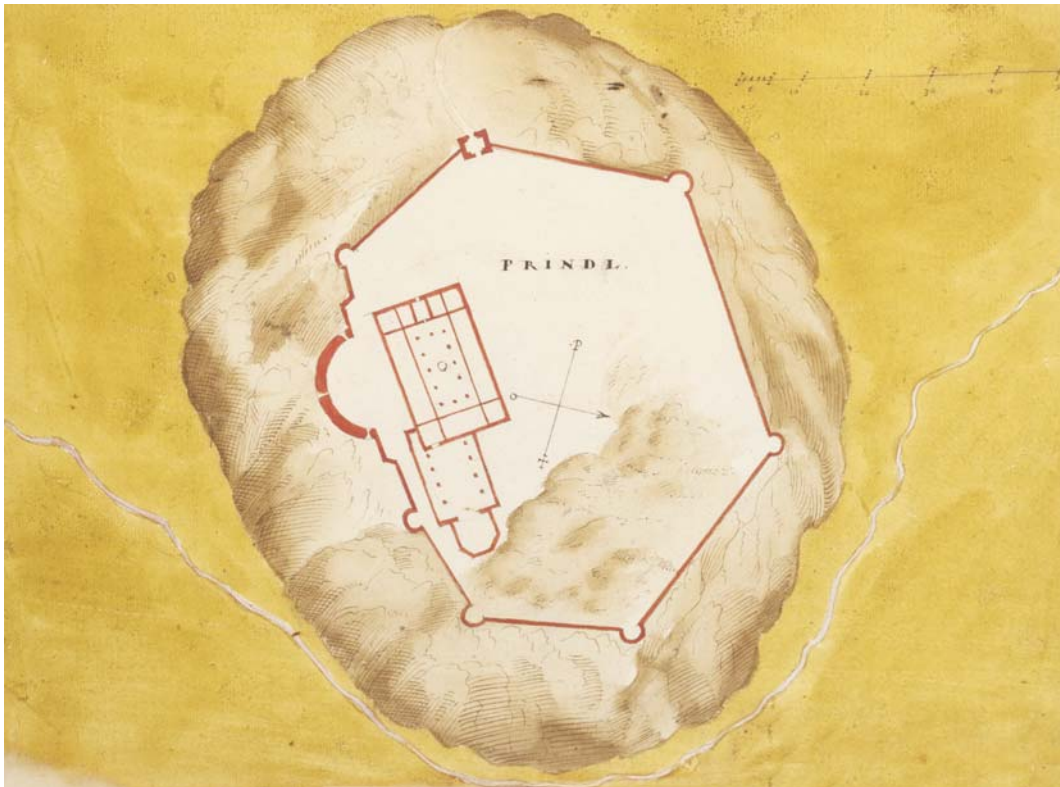
U petom svesku kataloga *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, objavljenom 1871. navedeno je da atlas sadrži 40 listova. Isti broj listova spominju Szabo (1914, 1941) i Klaić (1918), a Kruhek (1986) je naveo 47 pp.

S unutarnje strane prednjih korica atlasa olovkom je napisano da je restauriran u studenome 1938. (*Restaurieren Nov. 1938*). Osim toga napisano je da je list 16 ne-uzvan (fol. 16. lose 13.11.01.), a to je list na kojem je prikazan Đurđevac.

Većina prikaza sadrži grafičko mjerilo i oznaku sjevera, na nekima je samo mjerilo ili sjever, a nekoliko prikaza ne sadrži ni jedno. Uočeno je da su na nekoliko listova izbrisani brojevi, koji su bili napisani sitnije od brojeva koji se sada nalaze na pojedinim listovima. Ti su brojevi u tablici 2 navedeni u okruglim zagradama. Na nekim listovima izbrisani brojevi odgovaraju sadašnjim brojevima. Na nekoliko listova na istome mjestu gdje se sada nalaze brojevi listova bili su napisani krupniji brojevi, a u tablici 2 dani su u uglatoj zagradi. Na nekoliko prikaza nalazi se tekst na njemačkom ili talijanskom jeziku.

4. Usporedba atlasa

Na početku atlasa Cod. 8607 nema teksta (opisa atlasa) koji postoji u atlasu Cod. 8609. Taj atlas sadrži samo jednu kartu, a atlas Cod. 8609 pet karata. Osim što sadrže različit broj kartografskih prikaza pojedinih gradova, atlasi su različitih dimenzija. Atlas Cod. 8607 dimenzija je 57,3×42,5 cm, dok je drugi 41×54,8 cm. U atlasu Cod. 8607 nema listova na kojima su prikazana po dva grada, kao što postoji u atlasu Cod. 8609. Usporedbom tih dvaju atlasa, zapaženo je kako su neki

194

Figure 3. Ground representation of Brinje (Prindl), Cod. 8609, Fol. 12. By permission of the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage and the Picture Archive of the Austrian National Library in Vienna.

Slika 3. Tlocrtni prikaz Brinja (Prindl), Cod. 8609, fol. 12. Uz dozvolu Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung und Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek Wien.

Figure 4. Perspective representation of Brinje (Prindl), Cod. 8607, Fol. 6. By permission of the Collection of Manuscripts, Documents and Heritage and the Picture Archive of the Austrian National Library in Vienna.

Slika 4. Perspektivni prikaz Brinja (Prindl), Cod. 8607, fol. 6. Uz dozvolu Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung und Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek Wien.

gradovi u atlasu Cod. 8607 prikazani perspektivno, dok su u atlasu Cod. 8609 ti isti gradovi prikazani tlocrtno (slika 1 i 2)¹³. Za ilustraciju, na slikama 3 i 4 su prikazi Brinja preuzeti iz oba atlasa¹⁴.

Posljednjih pet kartografskih prikaza iz atlasa Cod. 8609 prema načinu izrade, pismu i vrsti papira na kojima su izrađeni odgovaraju prikazima iz atlasa Cod. 8607. Riječ je o perspektivnim prikazima hrvatskih gradova (utvrda), kao što je prikazana većina hrvatskih gradova iz atlasa Cod. 8607 (osim Koprivnice i Križevaca, koji su prikazani tlocrtno).

Prikazi Beča, Pápe, Pukanca, Krupine, Hrastelnice, Velikoga Gradca, Ličke Jesenice, Gradeca i Zrinskoga Topolovca nalaze se samo u atlasu Cod. 8609. U atlasu Cod. 8607 nalazi se prikaz Tržca, koji ne postoji u atlasu Cod. 8609. Atlas Cod. 8609 sadrži dva prikaza Levica i tri prikaza Satu Marea, a atlas Cod. 8607 samo po jedan prikaz tih gradova.

U atlasu Cod. 8609 postoje dva prikaza Levica, jedan je u tlocrtu, a drugi u perspektivi, što je označeno i na slici 1. U tom atlasu postoje po dva prikaza Pápe, Egera i Szendróa te tri Satu Marea, a svi su tlocrtni prikazi pa se uz te gradove na slici 1 nalazi samo po jedan znak za tlocrtni prikaz.

Atlas Cod. 8607 sadrži dva prikaza Egera, jedan je tlocrtni, a drugi je perspektivni prikaz, što je označeno i na slici 2. U tom se atlasu nalaze i po dva tlocrtna prikaza Veszpréma i Szendróa.

U atlasu Cod. 8609, uz ime grada (utvrde) na prikazima Križevaca, Đurđevca, Koprivnice, Cirkvene i Velikoga Gradca napisano je da se nalaze u Hrvatskoj (Hrvatskoj krajini), a uz Gradec piše da je u Slavoniji (Slavonskoj krajini). Na prikazima u atlasu Cod. 8607 nema dodatnih oznaka u kojoj se pokrajini (krajini) pojedini grad nalazio.

Iz danih tablica i slika može se vidjeti da na prikazima iz spomenutih dvaju atlasa postoje razlike u imenima nekih gradova. Usporedbom imena pojedinih hrvatskih gradova (utvrda) na karti Hrvatske i Slavonije (*Croatia et Sclavonia*) koja postoji u atlasu Cod. 8609 s imenima na kartografskim prikazima istih gradova (utvrda) iz atlasa Cod. 8609 uočena je mala razlika u pisanju. Tako su npr. na karti napisani *Ototschazz*, *Pryndl*, *Dresnikh*, *Crasteliniza*, *Mittergradaz*, *Jeseniz* i *Toplouaz*.¹⁵ Imena na ostalim prikazima hrvatskih gradova podudaraju se s onima na karti.

5. Zaključak

Na osnovi vlastitih istraživanja utvrđeno je da je o kartografskim prikazima pojedinih hrvatskih gradova iz

atlasa sa signaturama Cod. 8607 i Cod. 8609 objavljen veći broj radova. Ti radovi pokazuju kako su se prikazima iz tih atlasa u svojim istraživanjima služili povjesničari, geografi, kartografi, povjesničari umjetnosti, arhitekti, urbanisti i dr. Iako su u Hrvatskoj već gotovo stotinu godina kartografski prikazi nekih hrvatskih gradova iz tih dvaju atlasa obrađivani i objavljivani u mnogobrojnim publikacijama, o njima i o atlasima u kojima se čuvaju nisu bili poznati osnovni podaci.

Uvidom u oba atlasa (Cod. 8607 i Cod. 8609) uočeno je da ni jedna karta, ni jedan prikaz grada (utvrde) nema oznaku vremena nastanka. Još uvijek nije točno poznato kada su izrađene karte i prikazi pojedinih gradova (utvrda) iz tih dvaju atlasa. Iako se na nekoliko prikaza gradova iz obaju atlasa nalaze imena (kao npr. Franz von Poppendorf, Ottavio Baldigara, Bernardo Magno, Giulio Turco, Lazarus von Schwendi, Martino Secco)¹⁶, teško je sa sigurnošću odrediti njihovu ulogu pri izradi prikaza, jesu li oni i autori tih prikaza, te tko je (su)autor prikaza na kojima se ne nalaze imena.

Knjiga Géze Pálffyja (2007) sadrži obilje podataka koji mogu poslužiti u rasvjetljavanju autorstva pojedinih kartografskih prikaza iz pet atlasa, te doba njihova nastanka. U knjizi je navedeno da je Paolo Angielini izradio karte u atlasu Cod. 8609, ali ne i tko su autori prikaza pojedinih gradova iz obaju atlasa. Iz pet srodnih atlasa (po dva iz Beča i Dresdena te jedan iz Karlsruhea) potpisane su samo dvije karte, jedna s Nicolo Angielini, a druga s Nicolaus Angielus, kojega neki znanstvenici smatraju autorom karata i prikaza pojedinih gradova iz jednog ili svih pet srodnih atlasa. Međutim, tim imenom nije potpisana ni jedna karta, ni jedan prikaz grada iz obaju bečkih atlasa, pa će biti potrebno provesti daljnja istraživanja.

Proučavanjem do sada objavljenih radova o kartografskim prikazima hrvatskih gradova iz dvaju bečkih atlasa, Cod. 8607 i Cod. 8609, utvrđeno je da ni jedan rad ne sadrži popis svih prikaza iz spomenutih atlasa. Sada se prvi put točno zna koliko kartografskih prikaza sadrži svaki atlas, te koji su gradovi prikazani.

U Kartografskoj zbirci Austrijske nacionalne knjižnice u Beču pronašli smo dvije karte. Jedna od njih je karta Hrvatske i Slavonije iz 1550. godine za koju se do sada nije znalo. Srodna dva primjerka te karte nalaze se uvezani u atlase, jedan u bečkom atlasu Cod. 8609, a drugi u karlsruheškom atlasu XV. Budući da je karta izrađena na istoj vrsti papira kao što je papir na kojem su prikazi gradova (utvrda) u atlasu Cod. 8607, može se pretpostaviti postojanje i drugih sličnih kartografskih prikaza iz toga doba, ne samo u toj zbirci nego i u drugim sličnim institucijama. To može biti poticaj za daljnja istraživanja i prikupljanja nepoznate kartografske arhivske građe o Hrvatskoj. Druga karta ne prikazuje hrvatsko područje, nego jezero Balaton s okolicom, ali je važna zato što je potpisana s *Natale di Angelini fecit*.¹⁷

¹³ Za izradu tih slika, državne granice u .shp datoteci preuzete su s adrese (URL 3), a geografske koordinate gradova iz *tlasa svijeta za 21. stoljeće* ili s interneta (URL 4, URL 5 i URL 6).

¹⁴ © Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung und Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek Wien (Objavljeno uz dozvolu Zbirke rukopisa, spisa i ostavštine i Arhiva slika Austrijske nacionalne knjižnice u Beču).

¹⁵ Imena navedenih gradova (utvrda) na prikazima vidi u tablici 1.

¹⁶ Njihova imena i prezimena najčešće su na prikazima navedena u skraćenom obliku. Vidi bilješke uz tablice 1 i 2.

¹⁷ U radovima objavljenima do sada utvrdili smo da tu kartu spominje samo Pálffy (2007).

Cod. 8609, small differences in writing was noticed. E.g. *Ototschazz*, *Pryndl*, *Dresnikh*, *Crasteliniza*, *Mittergradaz*, *Jeseniz* and *Toplouaz* were written on the map¹⁵. Names on other representations of Croatian cities coincide with those on the map.

5 Conclusion

On the basis of personal research, it was determined that many papers were published about cartographic representations of particular Croatian cities from the atlases with the signatures Cod. 8607 and Cod. 8609. These papers show that representations from these atlases were used by historians, geographers, cartographers, art historians, architects, urbanists, and others in their research. Although cartographic representations of some Croatian cities from these two atlases have been processed and published in publications in Croatia more than a hundred years ago, basic data about them and atlases in which they are kept were unknown up to nowadays.

By having insight into both atlases (Cod. 8607 and Cod. 8609), it was noticed that not a single map, not a single representation of a city (fortress) has the mark of time of origin. It is still not clear when maps and representations of particular cities (fortresses) from these two atlases were made. Although there are names on several representation of cities from both atlases (e.g. Franz von Poppendorf, Ottavio Baldigara, Bernardo Magno, Giulio Turco, Lazarus von Schwendi, Martino Secco)¹⁶, it is difficult to determine their role in production of representations with certainty, whether they are authors of these representations, and who the author(s) of representations on which there are no names is (are).

The book by Géza Pálffy (2007) contains an abundance of data which can serve to illuminate authorships of some cartographic representations from the five atlases, as well as the time of their origin. In the book, it was quoted that Paolo Angielini made the maps in the atlas Cod. 8609, but not who the author(s) of representations of particular cities from both atlases is (are). Only two maps from five related atlases (two from Vienna and Dresden and one from Karlsruhe) are signed, one with Nicolo Angielini, and the second with Nicolaus Angielus, who some scientists consider the author of maps and representations of particular cities from one or all five related atlases. However, that name was not on any map or representation of city from both Vienna atlases, so it will be necessary to conduct further research.

By studying references about cartographic representations of Croatian cities from the two Vienna atlases Cod. 8607 and Cod. 8609, it was determined that none of the papers contain the list of all representations from the mentioned atlases. Now, for the first time it is correctly known how many cartographic representations each atlas contains, as well as which cities have been represented.

Furthermore, we found two maps at the Map Collection of the Austrian National Library in Vienna. One of them is the map of Croatia and Slavonia from 1550 which has been unknown so far. Two related copies of this map are bound in atlases, one in the Vienna atlas Cod. 8609, and the second in the Karlsruhe atlas XV. Since the map was made on the same type of paper as the representations of cities (fortresses) in the atlas Cod. 8607, the existence and other similar cartographic representations from that time can be assumed, not only in this collection, but also in other similar institutions. That may be the incentive for further research and collections of unknown cartographic archival materials about Croatia. The second map does not represent the Croatian area, but the Lake Balaton with surroundings, but it is also important because it is signed with *Natale di Angelini fecit*¹⁷.

¹⁵ See Table 1 for the names of cities (fortresses) stated on the representations.

¹⁶ Their names and surnames most often on the representations in shortened form are stated. See notes besides Tables 1 and 2.

¹⁷ Their names and surnames most often on the representations in shortened form are stated. See notes besides tables 1 and 2.

References / Literatura

- Chmel, J. (1840): *Die Handschriften der k. k. Hofbibliothek in Wien, im Interesse der Geschichte, besonders der österreichischen*, Band 1. Verlag bey Carl Gerold, Wien.
- Chmel, J. (1841): *Die Handschriften der k. k. Hofbibliothek in Wien, im Interesse der Geschichte, besonders der österreichischen*, Band 2. Verlag bey Carl Gerold, Wien.
- Klaić, V. (1918): *Zagreb 1910.–1913*. Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb.
- Kljajić, I. (2006): *Kartografski prikazi hrvatskih gradova iz 16. stoljeća*, doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Geodetski fakultet.
- Kljajić, I., Lapaine, M. (2006): *Some problems in researching cartographic representations of Croatian cities from the 16th century, Neki problemi pri istraživanju kartografskih prikaza hrvatskih gradova iz 16. stoljeća*. Kartografija i geoinformacije 6, 40–55.
- Kruhek, M. (1986): *Tvrđava u Koprivnici – povijesni i tipološki razvoj*, u: *Koprivnica – grad i spomenici*. Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 25–32.
- Kruhek, M. (1987): *Stari glinski gradovi i utvrde*. Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, sv. 4, Zagreb.
- Kruhek, M. (1995): *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Institut za suvremenu povijest, Zagreb.
- Meissner, G. (Hrsg., 1990): *Allgemeines Künstlerlexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. VEB E. A. Seemann, Leipzig, Bd. 3 (Andreace – Ardon), str. 193, 200, 202, 262.
- Pálffy, G. (2007): *Die Anfänge der Militärkartographie in der Habsburgermonarchie, Die regelmässige kartographische Tätigkeit der Burgbaumeisterfamilie Angielini an den kroatisch-slavonischen und den ungarischen Grenzen in den 1560–1570er-Jahren*, rukopis. Budapest.
- Perčić, Lj. (1992): *Prilog poznavanju planova Koprivnice iz 16. i 17. stoljeća*. Podravski zbornik, 47–64.
- Perčić, Lj. (1994): *Prilog proučavanju planova slavonske granice: planovi Zagreba iz 16. stoljeća*. Varaždinski godišnjak, 123–130.
- Szabo, Gj. (1911): *Samostan cistercita u Zagrebu*. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, 238–245.
- Szabo, Gj. (1914): *Slike grada Zagreba iz četiri stoljeća*, I. dio. Savremenik 3, 158–163.
- Szabo, Gj. (1920): *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Tisak Kr. Zemaljske tiskare, Zagreb.
- Szabo, Gj. (1941): *Stari Zagreb*. Izdanje knjižare Vasić i Horvat, Zagreb.
- Škalamera, Ž. (1994): *Zagreb na kartografskim prikazima Nikole Angielinija iz 16. stoljeća*, u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, katalog izložbe. Gradski zavod za katastar i geodetske poslove, Zagreb, 45–50.
- Thieme, U., Becker, F. (Hrsg., 1992): *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler: von der Antike bis zur Gegenwart* (Unveränderter Nachdruck der Originalausgaben, Wilhelm Engelmann Verlag Leipzig, 1907, 1908). Deutscher Taschenbuch Verlag, München, Bd. 1 (Aa – Antonio de Miraguel), str. 120, 505.
- *** (1992): *Saur Allgemeines Künstlerlexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. Herausgeber K. G. Saur Verlag, München – Leipzig, Mitherausgegeben von G. Meißner, Bd. 4 (Angelin – Ardon), str. 1, 10, 70.
- *** (2003): *Atlas svijeta za 21. stoljeće*. Naklada Fran, Zagreb.
- URL 1: Handschriftenkataloge Manuscripta Mediaevalia, Digitalisierungsprojekt der Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek, <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/gaeste/onb/onb.htm> (25. 2. 2007.)
- URL 2: Unmittelbare Vorsignaturen von Handschriften der Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung, <http://www.onb.ac.at/sammlungen/hschrift/bibliographie/vorsignaturen.htm> (25. 2. 2007.)
- URL 3: Geosemantica, <http://chl.geosemantica.net/collections/download.aspx?ID=8f2faadf-f1ab-43b8-8399-d9333d4795af> (25. 2. 2007.)
- URL 4: Maplandia, Google Maps World Gazetteer, <http://www.maplandia.com/> (25. 2. 2007.)
- URL 5: TAGEO, database of geographic coordinate information, <http://www.tageo.com/> (25. 2. 2007.)
- URL 6: TravelingLuck, <http://travelingluck.com/> (25. 2. 2007.)